

УДК 94 (477.83/.86):329.78:796.41 “1890/1930”
ББК 63.3 (4 Укр) 52

Андрій Королько
(м. Івано-Франківськ, Україна)

**ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА “СОКІЛ”
НА ПОКУТТІ Й ГАЛИЦЬКІЙ ГУЦУЛЬЩИНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ
(КІНЕЦЬ ХІХ – ПЕРША ТРЕТИНА ХХ ст.)**

У статті проаналізовано передумови зародження сокільства; охарактеризовано загальну структуру діяльності головного осередку “Сокола-Батька”, звернуто увагу на його атрибутику; простежено процес створення сокільських товариств на Покутті й Галицькій Гуцульщині, їх практичну діяльність; проаналізовано непрості стосунки “Сокола” з іншою пожежно-гімнастичною організацією “Січ”; охарактеризовано стан розвитку товариств досліджуваних територій Східної Галичини у міжвоєнний період; окреслено особливості переслідування польською владою осередків молодіжного спортивно-гімнастичного товариства. Автор стверджує, що “Соколи” стали основою формування українського січового стрільцтва, УГА, ОУН і УПА; члени цього товариства взяли участь у національно-визвольних змаганнях українського народу 1918–1923 рр., наприкінці 1930-х – середини 1950-х рр.

Ключові слова: Покуття, Галицька Гуцульщина, “Сокіл”, “Сокіл-Батько”, сокільський рух, “Січ”, пожежно-гімнастичні товариства, польська влада.

Наприкінці 1877 р. на західноукраїнських землях за ініціативою українських громадських діячів Володимира Лаврівського та Василя Нагірного почалася пропаганда заснування пожежних товариств на зразок усеслов'янського товариства “Сокіл”. У липні 1892 р. у Львові відбулися підготовчі збори з питання заснування товариства “Сокіл”. Перший його статут був затверджений Міністерством внутрішніх справ 26 липня 1893 р. і Галицьким намісництвом 3 серпня 1893 р. З початку своєї діяльності товариство носило назву “Пожежне товариство “Сокіл”, з 1908 р. – “Гімнастично-пожежне товариство “Сокіл”, з 1 червня 1935 р. – “Українське спортивне товариство “Сокіл-Батько””.

Перші організаційні збори товариства відбулися у Львові 11 лютого 1894 р. Вони започаткували діяльність товариства. Згідно зі статутом завданням товариства було: “виховання його членів фізичної культури та енергії духу”. Цієї мети досягали шляхом фізичних вправ, різних спортивних змагань, пожежних вправ. На початку ХХ ст. з'являються товариства “Сокіл” на всій території Східної Галичини, охопивши, зокрема, Покуття й Галицьку Гуцульщину.

Метою статті є комплексне дослідження змісту та основних форм діяльності товариства “Сокіл” на Покутті й Галицькій Гуцульщині до встановлення радянської влади в 1939 р. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: показати передумови зародження сокільства; охарактеризувати загальну структуру діяльності головного осередку “Сокола-Батька”, звернути увагу на його атрибутику; простежити процес створення сокільських товариств на Покутті й Галицькій Гуцульщині, їх практичну діяльність на початку ХХ ст.; проаналізувати непрості стосунки “Сокола” з іншою пожежно-гімнастичною організацією “Січ” зазначеного періоду; охарактеризувати стан розвитку товариств досліджуваних територій Східної Галичини в міжвоєнний час; окреслити особливості переслідування польською владою осередків молодіжного спортивно-гімнастичного товариства.

У радянській історіографії проблем сокільського руху майже не торкались, оскільки ці товариства вважали буржуазно-націоналістичними. До того ж працям цього

періоду притаманна політична заідеологізованість, спрощений і викривлений підхід до форм та методів діяльності тогочасних українських громадсько-культурних та політичних організацій і партій.

У часи незалежної Української держави з'явилося чимало публікацій з вивчення даної проблеми. Розглядаючи український пожежно-гімнастичний і спортивний рух наприкінці XIX – у першій третині XX ст., торкаються діяльності товариства “Сокіл” І.Андрухів¹, М.Герцик², Б.Коверко³. Найбільше уваги висвітленню проблеми приділили: М.Трофим’як⁴ (аналізував витoki, ідеологічні засади та розвиток сокільських товариств у австрійський і польський періоди), О.Вацеба⁵ (розглянула сокільський рух у Галичині як провідну ланку українського спортивно-гімнастичного руху на західно-українських землях), А.Сова (досліджував символіку цього товариства, розкрив його структуру, протипожежну та гімнастичну діяльність, соціально-економічну, політичну та культурно-освітню роботу на Дрогобиччині⁶). Характеризуючи січовий рух у Східній Галичині й Північній Буковині на початку XX ст., дослідник М.Гуйванюк торкнувся стосунків товариства “Січ” з пожежно-гімнастичною організацією “Сокіл”⁷.

Важливим джерелом для вивчення проблеми є неопубліковані матеріали, які зберігаються у Центральному державному історичному архіві України у Львові. Нами опрацьовано статут товариства, а також звіти про діяльність, списки кількісного складу, протоколи засідань, розпорядження, ухвали, листування осередків “Сокола” на Покутті й Галицькій Гуцульщині. Інший корпус первинних джерел статті становить преса досліджуваного періоду: “Народне Слово” (1907–1911 рр.), “Сокільські Вісти” (1909 р.), “Вісти з Запорожжя. Часопись руханкових і пожарних товариств” (1910–1914 рр.), “Сокільські Вісти. Орган українського сокільства” (1928–1939 рр.), де міститься інформація про час утворення товариств, керівний осередок, практичні кроки діяльності “Соколів” на Покутті й Галицькій Гуцульщині.

Українське пожежно-гімнастичне товариство “Сокіл” наслідувало польський і чеський сокільські рухи⁸ і ставило перед собою головне завдання – просвіта членів “... через спільні вправи, спільні прогулянки і відчити”⁹. Серед зовнішніх факторів зародження товариства О.Вацеба вбачає: зростання сокільства як культурно-гімнастичного руху в середині – наприкінці XIX ст. серед поневолених слов’янських народів; безпосереднє існування на західноукраїнських землях польського “Сокола”, що було прикладом для українського населення, давало можливість знайомитися з сокільською гімнастикою; наростання хвилі української національної активності в Галичині наприкінці XIX ст., українство виступало за збереження власної культури, проти денационалізації через систему позапартійних громадських організацій. Дослідниця виокремлює також і внутрішні фактори появи молодіжної організації: наявність групи людей, знайомих з європейським досвідом організації гімнастичних товариств, зацікавлення “Соколом” окремими діячами української інтелігенції; безпосередні контакти української молоді з чеськими Соколами; польсько-українське протистояння, що впливало на організацію громадських товариств за національною ознакою; діяльність інших культурно-просвітницьких інституцій, що становили основу для створення “Сокола” як культурницького товариства¹⁰.

Головний акцент ставили на фізичне виховання. Члени товариства займалися різними видами спорту і пропагували їх: фехтування, стрільба, баскетбол (кошиківка), лижний спорт (лещетарство), хокей (гаківка), футбол (копаний м’яч), волейбол (відбиванка), теніс (ситківка), туристика (туризм) та ін. Крім цього, товариство влаштовувало аматорські театральні вистави, прогулянки, танці, співи та інші культурні заходи¹¹. Невідомий дописувач часопису “Сокільські Вісти” у статті “Що таке сокільство” так

охарактеризував значення фізичного виховання української молоді та старшого покоління: “Нашим сокільським кличем є: Виховання тіла – це шлях до виховання духа. Кожний чоловік бажає, щоби не був хорий і щоби смерть була як найдалше від него віддалека. Щоби це осягнути вживає він ріжних засобів, одні пють добру горілку, другі вино, пиво, треті їдять багато мяса, інші знова вживають всього разом. Розумний чоловік змагає до цього, щоби був тривало здоровий, і тому вправляє своє тіло. Вправляє тому, щоби скріпився, набрав сили, якаби зробила його відпирним на ріжні недуги. Отже: вправи, щоби був сильний, бо хто є сильний, той є звичайно здоровий, того нічо не болить, той скоро не вмре”¹².

Вищим органом товариства були загальні збори членів і старшина, які вирішували питання діяльності товариства. Вони скликалися раз на рік на початку року та обирали старшину. Старшина складалася з голови, двох заступників та дев’яти членів і збиралися на наради щомісяця. Головна управа знаходилася у Львові й отримала назву “Сокіл-Батько”. При товаристві в різні роки існували секції: організаційна, технічна, пожежна, спортивна та культурно-освітня. В містах і селах Галичини та Буковини “Сокіл-Батько” засновував свої філії, які проводили свою діяльність згідно зі статутом. Майно товариства складалося з членських внесків, пожертвувань, допомоги від різних установ та організацій, а також із прибутків від спортивного навчання, культурних заходів тощо. За характером своєї діяльності товариство було патріотичною спортивною організацією, яка перебувала під впливом національно-демократичних сил¹³.

Товариство “Сокіл” мало власну національну символіку. Одним із головних і обов’язкових предметів сокільської атрибутики був прапор. Нам невідомо, що було зображено на прапорах товариства “Сокіл” на Покутті й Галицькій Гуцульщині. Однак, виходячи з традицій, які на той час існували, на сокільських прапорах найчастіше зображали Лева, святого Михаїла, представників козаччини – Богдана Хмельницького, Івана Мазепу. Рідше письменників та поетів, трапляються також зображення князів Володимира та Ольги¹⁴. На прапорі товариства “Сокіл-Батько” у Львові, який посвятили 1911 р., з однієї сторони зображено коронованого Лева, що спирається лапами на скелю, з іншої – святого Михаїла з опущеним мечем у правій руці та піхвами у лівій¹⁵. Маємо інформацію про зображення прапора пожежно-гімнастичного товариства “Сокіл” м. Тисмениці на початку ХХ ст.: з однієї сторони зображено Лева, що спирається лапами на скелю, з іншої – образ святої Покрови Пресвятої Богородиці, навколо якої моляться козаки¹⁶. Наприкінці 1920-х рр. “Сокільські Вісти” подали детальний опис і посвячення хоругви товариства. Відповідно до “Правильника прапора”, його інвентарними частинами являлись вовняна або шовкова плахта із зображенням двох образів, держак, наконечник, написи на двох стрічках синього й жовтого кольорів. Як правило, на правій стороні було зображення золотого лева на синім полі, на лівій стороні – на вибір товариства. На синій стрічці мав бути поміщений напис жовтими буквами “Бодрімося”, “Все вперед всі враз” або інші кличі, на жовтій – напис синіми буквами “Сокіл в...” (замість крапок – назва місцевості)¹⁷. Подібними до сокільських були прапори товариства “Січ” на Покутті й Галицькій Гуцульщині. Полотнище мало малиновий колір із зображенням видатних українських діячів, наприклад Б.Хмельницького, П.Дорошенка, Т.Шевченка, М.Драгоманова, або руський герб “лев, що спирається на скалу”. Під зображенням – “Січ в...” (замість крапок – назва місцевості)¹⁸.

Значне зацікавлення у діяльності товариств “Сокіл” викликає сфрагістичний матеріал. У фондах ЦДІАЛ України зберігаються різні за формою, легендами та зображеннями відтиски печаток товариств “Сокіл” на Покутті й Галицькій Гуцульщині. На початку ХХ ст. печатка товариства “Сокіл” м. Коломиї була овальною з написом “філія

львівського Товариства гімнастичного “СОКІЛ” в КОЛОМИЙ”, з 1912 р. овальної форми – “філія львівського Товариства “СОКІЛ” в Коломиї”, а з 1936 р. округлої форми із зображення сокола – “руханково-спортове Т-во “СОКІЛ” в КОЛОМИЙ”; з 1906 р. печатка тисменицького “Сокола” овальної форми із зображенням лева, який спирається лапами на скелю і з написом “Пожарна філія львівського Тов. гімнастичного “СОКІЛ” в ТИСЬМЕНИЦІ”, з 1930 р. округлої форми – “Пожарно-руханкове т-во “СОКІЛ” в ТИСЬМЕНИЦІ”¹⁹.

Гімном товариства став “Марш Соколів” на слова й музику композитора Ярослава Ярославенка, який уперше залунав у Львові в 1901 р.²⁰. Члени товариства мали спеціальну форму та привітання “Гаразд!”.

Ідеологічною і моральною платформою становлення товариства були 9 заповідей: 1. “С” – це символ – Свободи. 2. “С” – стремить – виховати здорове тіло і душею молоде покоління української нації. 3. “С” – це свідомий, карний, слухняний громадянин української нації. 4. “С” – вчиться – єдності, карності, послуху, стаючи у ряд. 5. “С” – слухаєш лише наказу виборної старшини. 6. “С” – пам’ятає, що: Світ посідає той – хто його здобуває. Ділами – не словами. Не плачем – а мечем! Байдужі – гинуть! Нероба – стає рабом! Не лебедіти – але стреміти! 7. “С” – дбає про: “Народну честь. Сміле око. Сильні груди. Мало слів, а Діл багато!” 8. “С” – любить Україну. 9. “С” знає тільки один клич українця: “Все вперед! Всі враз!”²¹.

Якщо до 1902 р. існував лише один головний осередок у Львові, то з 1902 р. почали масово виникати товариства по всій території Східної Галичини. Зокрема, у 1902 р. їх виникло 5, 1903 р. – 64, 1904 р. – 100, 1905 р. – 73, 1906 р. – 76, 1907 р. – 54 і т. д.²².

Не оминув цей процес Покуття, але майже не торкнувся Галицької Гуцульщини. Зі звіту пожежно-гімнастичного товариства “Сокіл” у Львові за 1908 р. дізнаємося, що найкраще розвивалась організаційна сітка товариств у Товмацькому повіті, де існувало 17 гнізд у селах Вільшаниця (засн. 1904 р.), Грушка (1904), Долина (1905), Закрівці (1904), Марківці (1904), Миловання (1904), Озеряни (1904), Окняни (Вікняни) (1906), Олеша (1906), Підпечари (1904), Пшеничники (1908), Рошнів (1908), Стриганці (1903), Торговиця (нині с. Торговиця Коломийського району), Хом’яківка (нині с. Хом’яківка Тисменицького району) (1907), а також у м. Тисмениця (1903). Щоправда, вчасно звітність про організаційну і спортивно-пожежну роботу подали до Львова гнізда сіл Закрівці і Хом’яківка та міста Тисмениці²³. У 1910 р. сформований осередок “Сокола” у містечку Отинія Товмацького повіту²⁴. Значно гіршою ситуацією була у Коломийському і Городенківському повітах, де, станом на 1908 р., існувало, відповідно, три (Коломия (1902), Залуччя над Прутом (нині с. Залуччя Коломийського району) (1906) і Кулачківці (1906)) і два (Городенка (1906) і Незвисько (1906)) осередки “Сокола”²⁵. Найбільше осередків “Сокола” було у Стрийському (40), Львівському (37), Рогатинському (25), Гусятинському (22) повітах²⁶. У Снятинському, Косівському, Печеніжинському, Турківському і Добромільському повітах товариства “Сокіл” узагалі не існували.

Станом на 1911 р., кількість пожежно-гімнастичних філій товариства “Сокіл-Батько” на Покутті значно зросла тільки в Товмацькому повіті – 21 осередок, натомість у Городенківському – 4, Коломийському – 2, Снятинському – 1. Щоправда, у 1910 р. громада с. Стецева Снятинського повіту планувала заснувати пожежно-гімнастичний осередок і просила “Сокола-Батька” надіслати статут товариства²⁷.

Не кращою ситуація щодо кількості осередків була в сусідніх повітах Галицької Гуцульщини: у Надвірнянському і Печеніжинському повітах було по одному товариству, а в Косівському повіті так і не було засновано жодного гнізда. Розгалуженою була

мережа товариств у Львівському (47), Стрийському (34), Рогатинському (34) і Рудківському (30) повітах Східної Галичини²⁸.

Низька кількість пожежно-гімнастичних товариств на Покутті й Галицькій Гуцульщині обумовлена активізацією на цій території діяльності іншого українського пожежно-гімнастичного товариства “Січ” під керівництвом Кирила Трильовського. Станом на 1912 р., пожежно-гімнастичних товариств “Січ” у Коломийському повіті зафіксовано 51, Городенківському – 33, Снятинському – 53, Товмацькому – 38, Косівському – 46, Печеніжинському – 22, Надвірнянському – 28²⁹.

З метою поліпшення організаційної роботи з філіями на місцях “Сокіл-Батько” в листопаді 1909 р. поділив осередки перебування товариств на 12 областей і 54 округи³⁰. Територія Покуття й Галицької Гуцульщини увійшла до складу двох сокільських областей “Станиславів” (Тисменицький і Отинійський округи) і “Коломия” (Коломийський, Городенківський і Надвірнянський округи)³¹. У 1914 р. “Вісти з Запорожа” повідомили, що окружна філія “Сокіл” в Отинії занепала³².

Відомо, що на території Покуття й Галицької Гуцульщини відносини між товариствами “Сокіл” і “Січ” були непростими. З публікацій тогочасної преси дізнаємось про політичну заангажованість молодіжних організацій. Поширеною була думка, що товариство “Сокіл” керувалось ідеологічними засадами Української національно-демократичної партії й було під її впливом, а “Січ” – відповідно, Української радикальної партії. Однак з таким міркуванням не погоджується лідер сокільства С.Гайдучок. На його думку, до товариства “Сокіл” входили як представники націонал-демократів, так і християн-супільників, були в ній радикали і соціал-демократи, багато безпартійних³³.

Також відомо, що керівництво українського сокільства спочатку сприйняло зародження “Січей” як передвиборну акцію “вічного кандидата” на посла до парламенту К.Трильовського. Проте коли січовий рух, завдяки особливим здібностям К.Трильовського як агітатора, цілком охопив Покуття й Галицьку Гуцульщину та поширився й на інші райони Галичини, це викликало занепокоєння серед організаторів сокільства. Воно проявлялося у звинуваченні “Січей” у підриві сокільського руху, ворожій політиці щодо народовців та духовенства. Керівництво січового руху, своєю чергою, звинувачувало український “Сокіл” у надмірному захопленні ідеями польського “Сокола”, угодовськими діями стосовно політики поляків у Галичині та зраді інтересів українського селянства. Проте, на думку М.Гуйванюка, попри всілякі пов’язані з тим неприємності, це мало й позитивні сторони, оскільки спонукало обидві організації до активнішого розвитку³⁴.

Незважаючи на непрості відносини між осередками товариств “Січ” і “Сокіл” на Покутті й Галицькій Гуцульщині, були й кроки до порозуміння між ними. Коломийський січовий осередок запросив “Соколів” на перше загальнокрайове січове свято, яке мало відбутись у Коломії 6 червня 1902 р. У листі від 2 червня 1902 р. представники коломийської “Січі” Ярослав Весоловський і Анатоль Лепкий просили центральний осередок “Сокола” у Львові, щоб вислали кількох делегатів на свято, зодягнених у сокільський одяг, де б мали взяти участь в урочистій ході й у веденні гімнастичних вправ. Окрім цього просили матеріально допомогти в організації проведення свята, та “найважливіше – щоби наші “Січовики” могли Вас лично видіти між нами”³⁵. У листі від 13 жовтня 1902 р. Денис Кучинко просив “Сокола-Батька” у Львові прислати календар цього товариства К.Трильовському для ознайомлення з новими гімнастичними вправами, які б мали виконувати січовики³⁶. А 28 червня 1903 р. місцевий “Сокіл” узяв участь у загальносічовому святі, яке відбулося в Коломії³⁷. На кінець 1903 р. “батько” січо-

вого руху Кирило Трильовський змушений був погодитись, що в Коломиї тамтешній “Соکیل” “оснований на окремих статутах становить окреме від нас незалежне товариство”³⁸.

У 1909 р. товариства “Соکیل” і “Січ” спробували об’єднатися в організації своєї роботи. Координаційним часописом, який би регулював відносини між ними, стали “Соکیلські Вісти” – додаток до газети “Народне Слово”: “[...] про програму скажемо коротко: Будемо містити в “Соکیلських Вістях” все те, що потрібно знати Соколам і Січовикам”³⁹. Наступного року цей додаток був перейменований у “Вісти Запорожа”, який протягом 1911–1914 рр. виходив окремою газетою. Основною причиною зміни назви редакція додатка до часопису визначила те, що “Соکیلські Вісти” подають інформацію не тільки про діяльність товариства “Соکیل”, але й звістки про організацію роботи “Січей”. До того ж, назва “Запороже” ріднить обидва товариства у пропагуванні славної козацької історії України⁴⁰. Часопис “Вісти з Запорожа” головну ставку в організації сокільсько-січового руху ставив на українську молодь: “Виховане треба зачати від молоді. Громадні вправи, спільна руханка, рухові забави і ігри є важним способом, що розбуджує і розвиває волю, молодого чоловіка, робить его витривалим і завзятим. Товариства “Січи” і “Соколи” мають по селах і містах збирати молодіж разом, учити її руханки, учити рухових вправ, мають плекати плавання, весловане, їзду верхом, їзду на совгах (ковзанах. – А.К.), лещетах (лижах. – А.К.), санчатах, мають робити спільні прогульки, учити народних танців”⁴¹. У 1913 р. лідер сокільського руху І.Боберський видає на європейський зразок “Календар вістей із Запорожа на 1914 р.”⁴².

Не стояла осторонь об’єднання діяльності товариств і “Просвіта”, яка в січні 1910 р. ухвалила рішення про потребу закладання руханкових і руханково-пожежних товариств за можливістю під назвою “Січ” і намагались до утворення “Союзу” всіх українських пожежно-гімнастичних товариств. “Соکیل-Батько” залишав за собою вибір назви “Соکیل” чи “Січ” жителям місцевості, де заснована філія товариства. Але “Просвіта” просила на перспективу взяти найменування “Січ”, бо “ся назва в нашій мові відповідає найліпше роботі і цілям товариства”⁴³. Підтримав цю ідею і Лонгин Цегельський, який вважав, що “злука фахових умінь і фахового знання, вироблених міськими “Соколами”, з ідейним розмахом “Січей” може дати добрі результати, [...] коли б вони залучилися в одну “Січ”⁴⁴. Нерідко одні й ті ж особи були засновниками “Сокола” та “Січі” у своїх населених пунктах⁴⁵.

За невеликий проміжок часу самовідданого головування І.Боберського (1908–1914) сокільський рух набирає відчутного поширення в усіх повітах Галичини, що підтверджують окружні й повітові сокільські зльоти створеної вже могутньої організації, яка поступово ламає байдужість українського громадянства до фізичного виховання, виховує з молоді однодумців, співробітників. І хоча жодного сокільського зльоту так і не проведено на території Галицької Гуцульщини, все ж на Покутті такий здвиг відбувся у Снятині в 1912 р., де взяли активну участь місцеві січові та сокільські товариства⁴⁶. Вінцем порозуміння діяльності пожежно-гімнастичних товариств “Соکیل” і “Січ” стала організація спільного здвигу у Львові 10 вересня 1911 р. та свята, приуроченого 100-м роковинам з дня народження Т.Шевченка, що відбулось теж у місті Лева наприкінці червня 1914 р.

Щоправда, у повітах Східної Галичини (це здебільшого не стосується Покуття й Галицької Гуцульщини), де радикальні ідеї не мали великого впливу, ідеологи сокільства нав’язували селянству свої “Січі”, користуючись необізнаністю селянства у тому, що сокільські та радикальні “Січі”, попри всю схожість, були різними організаціями. Зокрема, у с. Криворівня Косівського повіту 13 лютого 1910 р. на загальних

зборах товариства “Січ” вирішили змінити назву товариства – “Січ” на статутах львівського “Сокола”⁴⁷.

Це викликало обурення радикальних діячів, особливо К.Трильовського, які вмотивовано звинувачували керівництво “Сокола” в тому, що воно “вкрало” січову ідею та нерідко діяло нечесними методами й саме завдяки січовій ідеї здобувало собі прихильність серед частини українського селянства. У свою чергу, К.Левицький, Л.Цегельський, І.Боберський і колишній співзасновник радикальної партії І.Франко закидали К.Трильовському, який побоювався втратити особистий вплив серед січовиків, у наданні переваги гетьманству, фанфаронаді, переважаючій особистій амбіціозності, що з часом привело його до цілковитого відокремлення від політичного життя⁴⁸. В окремих місцевостях мало місце і невдоволення політикою радикалів, тому під впливом діячів сокільства радикальні “Січі” перетворювалися на сокільські⁴⁹.

Зустрічалось чимало випадків на Покутті й Галицькій Гуцульщини мирного співіснування сокільських та радикальних “Січей” у межах одного населеного пункту. Так, поряд із товариством “Січ” К.Трильовського, у с. Джурів Снятинського повіту паралельно діяла сокільська “Січ”⁵⁰. Аналогічна ситуація спостерігалася і в с. Залуччя на Коломийщині⁵¹.

Через окремі суперечності в керівництві січовим рухом, а також неординарну поведінку К.Трильовського січовики с. Балинці Коломийського повіту в 1914 р. надіслали листа до “Сокола-Батька” прийняти їх під свою юрисдикцію. Мотивували свої дії тим, що “...ми видимо радикальну роботу і хочемо залежати від Сокола”⁵². Подібною була заява громади с. Торговиця Товмацького повіту, яка хотіла змінити назву товариства “Січ” на “Сокіл” через заподливу діяльність місцевих радикалів⁵³.

Вир Першої світової війни (1914–1918 рр.) і національно-визвольних змагань західних українців (1918–1923 рр.) спричинили занепад організаційної і практичної діяльності пожежно-гімнастичного товариства “Сокіл”. Якщо напередодні війни в 1914 р. існувало 974 осередки товариства на всій території Східної Галичини, то в 1923 р. – лише 4⁵⁴. Старі довоєнні сокільські кадри зазнали відчутних втрат, опинившись на полях змагань; частина з них покинула рідні землі, подавшись на чужину⁵⁵.

Нова сторінка розвитку українського сокільства отримала продовження у міжвоєнний період. З приходом польської влади діяльність вітчизняних товариств переходить в інший формат, треба було пристосовуватися до нових реалій, змінювати форми роботи.

Про активну позицію Старшини “Сокола-Батька” у перші повоєнні роки, в умовах ще не визнаної Антантою польської окупації Галичини, свідчить запровадження з 4 березня 1923 р. єдиного крою та кольору сокільських одностроїв, яких у краї було пошито 250 шт., і підготовленого в жовтні 1922 р. Руханковою секцією Товариства підручника “Український Впоряд”, виданого у Львові в 1923 р. накладом “Сокола-Батька”. Йшлося про потребу привести до єдиної української термінології накази, команди, способи їх виконання в лавах пластунів, січовиків, соколів, у клубах Спортивного Союзу та вчителями шкільної руханки в процесі роботи. Адже до цього часу в усіх руханково-спортивних структурах накази, команди, виконання здійснювалися по-різному⁵⁶.

Штучні перепони та утиски українського сокільства з боку окупаційної влади не стали на заваді конкретним заходам Старшини щодо організаційного зміцнення, поширення та ефективності діяльності повітових товариств, сокільських гнізд на місцях. Не випадково за польської окупації сокільська організація дійшла до найвищого розквіту в 1928 р., маючи тоді 421 гніздо, частина з яких існувала на території Покуття й Галицької Гуцульщини. Зокрема, у Товмацькому повіті діяло п’ять товариств (403 члени),

Коломийському – два (30 членів), Городенківському – одне (41 член), Косівському і Печеніжинському – теж по одному (кількість членів товариств невідома)⁵⁷.

Однак із цього року польська влада починає масово розв'язувати товариства, забороняти їх діяльність на основі того, що масові сокільські свята, присвячені пам'яті героїв українського народу, налякали польську адміністрацію⁵⁸. В 1928 р. було заборонено 44 товариства, тоді як за сім років існування повоєнного українського сокільства (з 1920 до 1927 р.) було розпущено всього 51 товариство, зокрема одне в Городенківському повіті⁵⁹. Незважаючи на перешкоди, створені владою, 1928 р. у краї діяло на нелегальних засадах 1508 сокільських і січових гнізд, не враховуючи 100 розпущених товариств⁶⁰.

Коротко зупинимось на характеристиці найбільш відомих осередків товариства досліджуваних нами територій. “Сокіл” у м. Коломия на 1925 р. об'єднував 80 чол. лише одних змагунів, яких тренував син Івана Франка Петро. Товариство плекало такі види спорту, як ручний м'яч, футбол, баскетбол, боротьба, важка атлетика, теніс, фехтування і бокс⁶¹. 29 жовтня 1935 р. у місті проведені сокільські легкоатлетичні змагання “невластиво названі сокільським святом”, у якому взяли участь молодіжні колективи Коломиї, Печеніжина й Отинії. У програму змагань входили: “дефіляда, ..., біги 60 м., 100 м. і 1 500 м., стусан кулею (штовхання кулі, ядра. – А.К.), мет ратищем (метання списа. – А.К.) і диском, скоку довжинь і увисочінь (стрибки у довжину і висоту. – А.К.), змагання у кічці та інше”⁶². А 15 лютого 1936 р. на Воскресінській Горі під Коломиєю відбулись “лещатарські змагання, які згуртували на старті 10 побратимів-змагунів”⁶³, а 20 червня 1937 р. зорганізовані змагання з плавання на р. Прут⁶⁴.

У сусідньому Печеніжині практична робота товариства була активнішою у другій половині 1930-х рр. Передусім, сокільський осередок фокусував увагу на легкоатлетичній та гімнастичній вправності своїх членів⁶⁵.

Товариство “Сокіл” м. Снятин, відновившись у 1933 р. (голова С.Александрук)⁶⁶, у практичній роботі спеціалізувалося на організації легкої атлетики⁶⁷, плавання⁶⁸, лижного спорту⁶⁹ та грі волейбол (“відбиванка”) (у середині 1930-х рр. відіграв низку матчів з молодіжними колективами повіту, які представляли товариство “Каменярі”)⁷⁰. Особливо плідною була співпраця снятинського “Сокола” з відповідним товариством у Косові. Десять членів сокільського гнізда брали участь у легкоатлетичних (1935), пізніше у лижних змаганнях (14 лютого 1937 р.) та грі волейбол (1937). Усі спортивні заходи відбувались у Косові⁷¹. Проте наприкінці липня 1937 р., звітуючи перед “Соколом-Батьком”, осередок товариства дорікнув косівському через байдужість до проведення окружного сокільського свята у Снятині 28 серпня 1937 р.: “Бажаним булоби конче відбути Окружне Сокільське Свято, але окр. гніздо в Косові ставиться до тої справи байдуже”⁷². Діячі товариства займалися і культурно-освітньою роботою. Для прикладу, 13 квітня 1938 р. зусиллями місцевого “Сокола” у місті зорганізовано Шевченківське свято⁷³, 24–26 серпня 1937 р. проведено пішу екскурсію до с. Зарваниця⁷⁴.

Практична робота сокільського товариства в Заболотіві (голова М.Дашкевич) у середині 1930-х рр. була різноманітною: зорганізовано секцію спортивно-гімнастичних вправ, курс для неграмотних, проводили виховні театралізовані заходи на честь Т.Шевченка, ініціювали придбання підручників зі спортивно-гімнастичних вправ, сприяли організації філіалів товариства в сусідніх селах Вовчківці та Любківці тощо⁷⁵. Пожежно-гімнастичне товариство “Сокіл” с. Тулукив (1930 р., голова І.Павлюк) сформоване на базі розпущеного польською владою у 1928 р. місцевого осередку товариства “Луг”⁷⁶. Окрім спортивно-гімнастичних вправ (проведені 1935 р. спільно з товариством “Рідна школа” у с. Іллінці і Вовчківці Снятинського повіту) члени місцевого молодіжного осе-

редку займалися закупівлею підручників і сокільських одностроїв, сформували дитячу секцію (“Сокільського доросту”)⁷⁷; задля придбання спортивного інвентарю займалися культурно-мистецьким життям – zorganizували вокально-музичний вечір та відіграли одну виставу (1935 р.)⁷⁸.

За підрахунками активного діяча сокільського руху на Покутті І.Павлюка, на Снятинщині в середині 1930-х рр. осередки товариства діяли у Снятині, Заболотові, Демичі (передмістя Заболотова), Тулукові, Вовчківцях⁷⁹.

Серед сокільських організацій Товмацького повіту в міжвоєнний період вирізнялись активною діяльністю товариства м. Отинія (1928 р., голова – К.Козловський)⁸⁰, м. Тисмениця (голова О.Михайлович)⁸¹, сіл Антонівка⁸², Петрів⁸³ і Стриганці⁸⁴. Зокрема, в останньому був zorganizований конкурс найкращого представника сокільського руху, в якому взяли участь “43 побратимів і 32 учасники”. Усі члени товариства склали іспит з “Основ Сокільства”, сім з них брали участь у зимових лижних змаганнях у сусідніх селах Узінь і Буківна⁸⁵. На жаль, не спостерігаємо активності у міжвоєнний період “Соколів” Городенківського повіту.

Найбільш активні осередки “Соколів” на території Галицької Гуцульщини знаходились у Косові та Кутах⁸⁶. Доволі динамічною, але водночас короткотривалою у часі, виглядала практична діяльність філіалу товариства в селах Рунгури (1932–1934) та Стопчатів (1932–1937) Косівського повіту⁸⁷. На стадії зародження і перших кроків становлення слід виокремити роботу товариств у гуцульських містечках і селах Делятин, Жаб’є (нині смт. Верховина Івано-Франківської обл.), Пістинь, Потік, Шешори, Яблунів, Яремче⁸⁸.

Члени товариства “Соколів” на Галицькій Гуцульщині регулярно проводили зимові спортивні змагання. Слід звернути увагу на лижні (“лещатарські”) змагання zorganizовані “Соколом” м. Косів. У заходах брали участь спортсмени товариства Коломиї, Косова і Кут, а також спортивного товариства “Пробій” м. Городенка⁸⁹. Щоправда, осередки молодіжних товариств Гуцульщини, зокрема “Сокола”, проводили й літні спортивні змагання. 28 серпня 1938 р. у Кутах на високому рівні пройшов “День Українського Змагу”. До програми спортивних заходів входили гімнастичні вправи соколят, легкоатлетичні й велосипедні (“наколесницькі”) змагання⁹⁰.

З 1933 р. впроваджено триступеневу організацію товариства: гнізда, повітові (окружні) осередки й централа “Сокола-Батька”. Для здобуття першості серед сокільських гнізд краю розроблено організаційним відділом центрального проводу “Сокола-Батька” певні вимоги суперництва. Старшина сокільського гнізда зобов’язувалася щоквартально подавати до Львова звіти, до яких входило 19 вимог-питань окремо на кожний місяць року. Водночас, розроблено програму діяльності Старшини гнізда, голови, інструктора, начальника, вихователя, скарбника, господаря⁹¹. Проте тисменицька філія товариства скаржилась на брак спортивно-гімнастичної і громадської праці в окрузі: “Відчувається цілковитий брак вишколених провідників – руховиків, брак підготовлених сокільських організаторів, які моглиб успішно й доцільно вести роботу у своєму місцевому Гнізді та у цілому окрузі. Кількаднів курси для інструкторів, які “Сокол-Батько” що року безпосередно по Заг. Зборах уряджує не всіли в такому короткім часі дати потрібного вишколу”. Тому заради покращення діяльності товариства “Соколів” у Товмацькому повіті тисменицький осередок zorganizував інструкторський табір, який мав діяти в передгірській зоні м. Сколе на Львівщині⁹².

У 1930-х рр. основна увага діяльності Старшини “Сокола-Батька” була звернена на фізичне виховання української молоді. Заради цього представники головного осередку товариства регулярно проводили інструкторські поїздки та курси. Зокрема, 11–15 березня 1937 р. в Станиславові відбувся окружний курс за участю 123 побратимів і

посестер, де були представники населених пунктів Покуття й Галицької Гуцульщини. На курсах навчали гімнастичних довільних вправ, вправ з предметами і без них, комбінацій на приладах. Проводили теоретичні лекції й практичні заняття з пожежництва, суспільної гігієни, організаційного стану, завдання, мети й ідеології української сокільської організації.

Молодь Покуття, у меншій мірі Галицької Гуцульщини, активно долучалася до організації сокільських свят, виконуючи на них різноманітні спортивні та гімнастичні вправи. Велика кількість таких заходів відбулася влітку – на початку осені 1932 р. У Печеніжині товариство “Сокіл” улаштувало “спортовий вечір, на котрім виведено вправи та вежі соколів та соколиць”; 31 липня 1932 р. у с. Тязів Станиславівського повіту відбулося сокільське свято за участю гнізд сусідніх сіл передпокутської зони Ямниця, Павлівка (Павелче), Угринів, Єзупіль, Побережжя, Сілець (виконували спортивні вправи 323 “соколи та соколиці”); подібне дійство було організовано в сусідньому с. Побережжя Станиславівського повіту 7 серпня 1932 р., у якому взяли участь 715 членів сокільських осередків сіл Єзупіль, Стриганці, Тязів, Ганусівці, Сілець, Ямниця, Маріямпіль та Блюдники. Подібні заходи були також проведені в селах Стриганці, Павлівка, Єзупіль Станиславівського повіту, Підпечари Товмацького повіту, Демиче (Заболотів), Тулукив Снятинського повіту та ін.⁹³

Сокільські осередки Покуття і Галицької Гуцульщини, поряд з іншими товариствами (“Просвіта”, “Каменярі”, спортивні організації), взяли участь у величавому заході “Свято Молоді” у Станиславові 8–9 червня 1935 р.⁹⁴ А спортсмени гнізд Коломиї, Косова й с. Тулукив Снятинського повіту були учасниками сокільських краєвих змагань з легкої атлетики (1937), які носили загальногалицький характер⁹⁵.

Унаслідок нової організаційної тактики Старшини “Сокола-Батька” щодо збереження кількісного та якісного стану сокільських гнізд протягом останніх восьми довоєнних років відбувався поступовий процес їх кількісного наповнювання. Коли в 1932 р. в краї діяло 466 гнізд, то в середньому на гніздо припадало 63 члени, а в 1938 р. при 215 гніздах – 109 “соколів” і “сокілок”. Крім цього, багато осередків поповнювалися членами “Пласту”, розв’язаного владою в 1930 р.⁹⁶

Результати спортивних змагань осередків товариства “Сокіл” постійно друкувалися в часописі “Сокільські вісті”. Серед шістнадцяти округів населені пункти Покуття й Галицької Гуцульщини входили до п’ятнадцятого округу (Снятин, Косів, Печеніжин, Демиче, Тулукив, Тростянець) і в більшій мірі дванадцятого округу (Стриганці, Павелче, Вікняни, Отинія, Підпечари, Рошнів та інші)⁹⁷.

Польський окупаційний режим, утілюючи політичну програму колонізації та колонізації західноукраїнських земель, наляканий значним зростанням національної свідомості галицьких українців, особливо молоді в масових гімнастичних товариствах, спортивних клубах, вдається до відкритих репресій. У 1930 р. влада проводить пацифікацію (умиротворення) на східних “кресах” (окраїнах), забороняє діяльність і ліквідує молодіжне гімнастично-патріотичне товариство “Пласт”, а наприкінці 1934 р. своїми новими законами про товариства і спорт обмежує діяльність сокільських організацій. Політика умиротворення вплинула на діяльність тисменицького “Сокола”. 3 серпня 1930 р. під час проведення прогулянки до р. Дністер у с. Устя Зелене Бучацького повіту польською поліцією було заарештовано 18 членів цього осередку товариства за “ношення сокільського однострою”⁹⁸.

Єдиний статут МВС для пожежних товариств Польщі від 14 січня 1935 р. спричинив скорочення кількості сокільських осередків, утруднював вільний розвиток українського сокільства на терені Галичини. Згідно з новим статутом, усі пожежні товариства

повинні бути підпорядковані Союзу пожежної сторожі Речі Посполитої. Це, у свою чергу, відтягувало по селах Галичини вступ української молоді до сокільських товариств. З 1 червня 1935 р. почав діяти закон МВС про пожежництво, за яким відсторонували від протипожежної діяльності близько 200 сільських сокільських та лугових товариств, що діяли за протипожежними статутами, і які влада постійно обмежувала. Повітові старости забороняли товариствам вести будь-яку діяльність, поки не буде затверджений статут. Разом з тим неможливо було організувати нові сокільські гнізда, що було пов'язане з великими грошовими видатками – 40 зл. за реєстрацію гнізда⁹⁹. Тому головний осередок “Сокола-Батька” у Львові розіслав по всіх товариствах краю інструкцію, щоб вони до 1 червня 1935 р. прийняли новий статут, де б замінили назву “пожарно-гімнастичні” на “спортивно-гімнастичні” товариства. Ця акція “Сокола-Батька” була скерована на те, щоб уберегти українські сокільські товариства від впливу польської шовіністичної ідеології¹⁰⁰.

З метою недопущення заснування та розвитку молодіжних осередків з боку польської влади використовувалися законні й, переважно, незаконні засоби. Як відомо, важливим елементом громадського життя товариства “Сокіл” були аматорські вистави, свята, фестини на честь І.Франка, Т.Шевченка та ін. Староство вимагало подати за два тижні заявку на отримання дозволу для проведення заходу. Але староста кожне прохання відсилав до комендатури поліції, яка доручала це питання вирішити першому-ліпшому постерунковому (поліцейському). Він повинен був усе перевірити, зробити висновок і прийняти рішення.

Водночас польська адміністрація вдавалася й до жорстокіших методів терору і репресій товариств та їх членів. Необхідно зауважити, що кожний поліцейський постерунок Галичини зобов'язувався періодично надавати політично-статистичну інформацію у вищу інстанцію про українські товариства “Сокіл” на основі Інструкції – листа МВС Польщі.

Наведемо деякі факти обмеження громадсько-культурної та спортивно-гімнастичної діяльності товариства на досліджуваних нами територіях Східної Галичини. Сокільська організація Заболотова в 1932 р. повідомляла головний осередок у Львові, що зі Снятина приїжджав інспектор пожежної варти й вимагав інвентарного перегляду роботи місцевого товариства, а також оплати членських внесків (“платити премії”) на користь державної пожежної інспекції¹⁰¹. У відповідь “Сокіл-Батько” порекомендував на місці скликати надзвичайні загальні збори і пропонував замінити статут товариства з пожежно-руханкового на руханково-спортовий¹⁰². У с. Тулухів Снятинського повіту в 1934 р. польська влада хотіла замість пожежної сторожі місцевого “Сокола” створити власну, таким чином підпорядкувати майно українського товариства¹⁰³. Снятинський осередок скаржився “Соколу-Батьку” на місцеву польську владу, яка створює перешкоди в організації окружного сокільського свята 28 серпня 1937 р., зокрема заборонило виділити територію для проведення спортивно-гімнастичних змагань і громадських заходів, а також “не дає дозволу на участь у святі позамісцевих гнізд і не дозволяє на національні декорації”¹⁰⁴.

Протягом 1933–1939 рр. польською владою були закриті товариства “Сокіл” у м. Тисмениця (1933 р., у ході ліквідації місцевої партійної організації “Сельроб-Єдність”)¹⁰⁵, с. Петрів Городенківського повіту (1935 р., мотивували рішення тим, що молодь увійшла до складу товариства без дозволу батьків; до того ж керівники осередку накладали на членів грошові штрафи за невиконання відповідних обов'язків)¹⁰⁶, м. Коломия (1938 р.)¹⁰⁷.

З метою усунення викривлення ідеї українського спорту, який у 1920–1924 рр. отримує перевагу над поширеною руханкою, у 1922 р. при “Соколі-Батьку” постає

Спортова секція, яка на перших порах охоплює все спортивне життя краю, визначає загальні напрями його розвитку. В 1923 р. секція відновлює Запорізькі ігрища (Українську Олімпіаду), влаштовує змагання на першість із футболу, тенісу, велоспорту, легкої атлетики та ін. З березня 1924 р. на базі спортової секції сформовано Український Спортивний Союз (УСС), першим головою якого був О.Навроцький. Спортова секція “Сокола-Батька” діяла автономно, організовуючи змагання серед сокільських гнізд і, водночас, дозволяла своїм спортивним клубам брати участь у змаганнях УССоюзу. Станом на 1937 р., до складу Спортової секції “Сокола-Батька” входили сокільські гнізда Коломиї, Косова та с. Тулуків Снятинського повіту¹⁰⁸.

Незважаючи на те, що, згідно із сокільською ідеологією, Товариство вважалось позапартійним, українські політичні партії міжвоєнного періоду намагалися опанувати молодь сокільських гнізд, легально виховувати її на своїх політичних засадах. Відомо, що товариство “Сокіл” знаходилося під впливом Українського національно-демократичного об’єднання, однак, на думку Б.Трофим’яка, багато представників сокільського руху підтримували партійно-політичні ідеали УВО-ОУН¹⁰⁹. Члени сокільських осередків чинили опір москвофільству, викорінювали його та розкривали справжнє обличчя і загрозу створення старорусинських організацій “Руського народного об’єднання”, культурно-освітніх товариств, читалень Товариства імені Качковського та ін.

Окремі філіали товариства “Сокіл” на Покутті звинувачували у пропагуванні радянофільської діяльності (т. зв. “сельробівська агітація”¹¹⁰). Таким товариством у середині 1930-х рр. вважався заболотівський осередок: “Т-во “Сокіл” в Заболотіві не є в дійсності “Соколом”, тільки під його маскою згуртувалася всяка сволок партійно-Комуністично-злодійська”. Представників місцевого “Сокола” на чолі з М.Дашкевичем критикували за поширення радянської символіки, напади на патріотично налаштованих громадських діячів краю¹¹¹. Керівник “Сокола” с. Тулуків Снятинського повіту Іван Павлюк з цього приводу констатував: “Заболотівщина є славною зі свого червоного марксизму і скільки то праці та енергії треба було вложити, щоби викоринити той червоний дурман і ввести Т-ва на шлях аполітичної діяльності, бож по думці вожаків тої гвардії, що не червоне то не здібне до життя і треба його знищити”¹¹².

У зазначений період часу старшина “Сокола-Батька” турбувалася на місцях про створення матеріальної просвітницької основи, власних бібліотек, драматичних, хороших гуртків, оркестрів, проведення сокільських фестинів, свят, вечорів, придбання спортивного спорядження, інвентарю, залучення до лав нових членів. Молодь, згуртована у товариствах, з почуттям великого обов’язку, національної гордості звітувала перед українською громадськістю, старшим поколінням про стан духовного, фізичного розвитку, національної свідомості. До сокільських імпрез залучалися кращі мистецькі сили даного села чи міста, безкоштовно надавали приміщення. Значну допомогу щодо заснування та активізації сокільських товариств, виховання у молоді гармонії духу і тіла, національної гордості надавали греко-католицькі священники.

1939 р. став переломним у діяльності українських товариств “Сокіл” у Східній Галичині, зокрема на Покутті й Гуцульщині, адже з початком Другої світової війни та приходом на західноукраїнські землі радянської влади ліквідовано всі громадські товариства, а їхні члени піддані переслідуванням та арештам. Хоча більшовицька влада прихильно ставилась до необхідності фізичного виховання, існувати “буржуазний” сокільський рух теж уже не міг, бо суперечив ідеологічним засадам комуністичної партії.

У результаті проведеної роботи автор прийшов до висновків, які зводяться до таких положень.

1. Сокільський рух у Східній Галичині, зокрема на Покутті й Галицькій Гуцульщині, був сформований на зразок усеслов’янського товариства “Сокіл”, наслідуючи по-

дібні польський і чеський рухи. Члени товариства ставили наголос на фізичне виховання і пожежну підготовку.

2. Пропагуючи здоровий спосіб життя, зокрема через пожежно-гімнастичну і культурно-просвітницьку роботу, “Сокіл” сформував національну атрибутику (прапор, гімн, сфрагістичний матеріал, емблеми, однострої тощо). Використання в товариських відзнаках національних українських барв і символіки мало важливе значення для піднесення національної свідомості українського населення.

3. Слід визнати, що на початку ХХ ст. кількість пожежно-гімнастичних товариств “Сокіл” на Покутті й Галицькій Гуцульщині була невеликою. Це було пов’язано з активізацією тут діяльності іншого подібного за змістом роботи товариства “Січ” під керівництвом Кирила Трильовського. З метою ефективнішої праці “Сокіл-Батько” поділив осередки перебування товариств на області й округи. Активно діяли сокільські осередки в Коломиї, Городенці й Тисмениці, які плідно працювали на ниві пожежно-гімнастичної та культурно-просвітницької справи.

4. Своєрідними були відносини “Сокола” з українськими “Січами”. Між обома організаціями на Покутті й Галицькій Гуцульщині спостерігаємо як тісне співробітництво, так і хвилі конфронтації, зумовлені внутрішніми суперечностями і відсутністю виваженості та бажання знаходити компромісні рішення в керівництва обох товариств.

5. У міжвоєнний період, починаючи з кінця 1920-х рр., практична діяльність товариства на досліджуваних нами територіях розширюється. Щоправда, кількість осередків товариства на Галицькій Гуцульщині була значно меншою, ніж на Покутті. Передусім, було звернено увагу на спортивно-гімнастичну роботу, проведення окружних і повітових змагань з різних видів спорту.

6. Польська влада, як у центрі, так і на місцях, особливо в 1930-х рр., прискіпливо ставилась до діяльності “Сокола”, намагалась або призупинити, або закрити (заборонити) діяльність окремих товариств краю, вважаючи їх небезпечними для власного національно-державного буття.

На жаль, у межах цієї науково-дослідної роботи не вдалося розглянути такі елементи діяльності пожежно-гімнастичного (спортивно-гімнастичного) товариства “Сокіл” на досліджуваних нами територіях: непрості взаємини з іншими українськими (“Пласт”, “Луг”, “Каменярі”, “Орли”-КАУМ, Український Спортовий Союз) і польськими молодіжними організаціями в міжвоєнний період; боротьбу українських політичних партій і культурно-освітніх організацій за опанування молодіжним гімнастично-спортивним рухом; друковані органи західноукраїнського сокільства.

Проте слід визнати, що через “Соколи” пройшли десятки молодих жителів краю, які на все життя зберегли сокільську виправку, високу моральність та громадську активність. Саме вони, поряд із членами товариств “Січ”, “Пласт”, “Луг”, “Каменярі”, “Орли”-КАУМ, Український Спортовий Союз стали основою формування українського січового стрілецтва, УГА, ОУН і УПА, взяли участь у національно-визвольних змаганнях українського народу 1918–1923 рр., наприкінці 1930-х – середини 1950-х рр.

1. Андрухів І. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861–1939 рр. / Ігор Андрухів. – Івано-Франківськ, 1994. – 72 с.
2. Герцик М. Уроки для сучасників. Українське сокільство і сучасне українське державотворення / М. Герцик // Сокіл-Батько: Спортивно-руханкове товариство у Львові : Альманах 1894 – 1904. – Львів, 1996. – С. 259–261.
3. Коверко Б. І. Сокільський і січовий гімнастичний рух у Галичині на початку ХХ століття / Б. Коверко // Традиції фізичної культури України : зб. наук. статей. – К., 1997. – С. 62–74.

4. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі Галичини (друга пол. XIX – перша пол. XX ст.) / Б. Трофим'як. – Тернопіль : Економічна думка, 2001. – С. 61–209.
5. Вацеба О. Нарис з історії західноукраїнського спортивного руху / Оксана Вацеба. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. – С. 14–65; Вацеба О. Сокільський рух в Галичині наприкінці XIX – початку XX ст. / О. Вацеба // Сокіл-Батько: Спортивно-руханкове товариство у Львові : Альманах 1894 – 1904. – Львів, 1996. – С. 19–22.
6. Сова А. Прапорництво українського пожежно-спортивного товариства “Сокіл” у Галичині (1894–1939) / Андрій Сова // Наукові зошити історичного факультету. Львівський національний університет імені Івана Франка, 2006. – Вип. 8. – Ч. 2. – С. 225–241; Сова А. Діяльність українських товариств “Сокіл” на Дрогобиччині / Андрій Сова // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип. IX. – Дрогобич : Коло, 2005. – С. 356–372.
7. Гуйванюк М. Січковий рух у Галичині й Буковині (1900 – 1914) / Микола Гуйванюк. – Чернівці : Зелена Буковина, 2009. – 254 с.
8. Яців Н. Причинки до історії українського сокільства / Нестор Яців // Сокільські Вісти. Орган українського сокільства. – Львів, 1928. – Квітень. – Ч. 2. – С. 2.
9. “Сокіл-Батько”. Спортивно-руханкове товариство у Львові. – Львів : РВО “Основа”, 1999. – С. 9.
10. Вацеба О. Нарис з історії ... – С. 22.
11. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАЛ України), ф. 312 Українське спортивне товариство “Сокіл-Батько” у Львові, оп. 1, спр. 1. Статути товариства за 1892, 1906, 1929 рр., арк. 7.
12. Що таке сокільство? // Сокільські Вісти. Орган українського сокільства. – Львів, 1930. – Квітень. – Ч. 4. – С. 12.
13. ЦДАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 1, арк. 1–10.
14. Сова А. Діяльність українських товариств “Сокіл” ... – С. 361.
15. Прапор “Сокола-Батька” // Вісти з Запорожжя. Часопис руханкових і пожежних товариств. – Львів, 1911. – Серпень. – Ч. 60. – С. 11–12; Сова А. До історії прапора товариства “Сокіл-Батько” у Львові / Андрій Сова // Знак. – Львів, 2003. – Ч. 29. – С. 8–9; Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі... – С. 115.
16. ЦДАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 696 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про заснування і діяльність філіалів товариства у місцевості м. Тисмениця. 1903–1937 рр., арк. 19, 19 зв.
17. Прапор! // Сокільські Вісти. Орган українського сокільства. – Львів, 1929. – Червень. – Ч. 4–5–6. – С. 17; Посвячення прапора // Сокільські Вісти. Орган українського сокільства. – Львів, 1929. – Серпень. – Ч. 7–8. – С. 2–3.
18. Гуйванюк М. Січковий рух у Галичині й Буковині... – С. 78.
19. ЦДАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 375 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про заснування і діяльність філіалів товариства у місцевості м. Коломия. 1902–1937 рр., 247 арк.; ЦДАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 696, 59 арк.
20. Ярославенко Я. Як повстав сокільський гімн? / Ярослав Ярославенко // Сокільські Вісти. Орган українського сокільства. – Львів, 1932. – Червень. – Ч. 1. – С. 1.
21. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі... – С. 116.
22. Федів І. Від 1894 до 1934 року (Кількість гнізд Сокола-Батька) / І. Федів // Сокільські Вісти. Орган українського сокільства. – Львів, 1934. – Червень. – Ч. 6. – С. 11.
23. Звіт гімнастичного тов. “Сокіл” // Народне Слово. – Львів, 1909. – 14 вересня. – Ч. 259. – С. 10–11.
24. Огляд. Нові пожежні філії львівського “Сокола” // Вісти з Запорожжя. Додаток до часопису “Народне слово”. – Львів, 1910. – 24 падолиста. – Ч. 56. – С. 13.
25. Звіт гімнастичного тов. “Сокіл” у Львові, за рік 1908 // Народне Слово. – Львів, 1909. – 14 серпня. – Ч. 246. – С. 10; Звіт гімнастичного тов. “Сокіл” у Львові, за рік 1908 // На-

Історія

- родне Слово. – Львів, 1909. – 2 вересня. – Ч. 254. – С. 12; Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі... – С. 103–104.
26. Сова А. Діяльність українських товариств “Сокіл”... – С. 357–358.
 27. ЦДІАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 708 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про заснування і діяльність філіалів товариства у місцевості на букви Стар-Ста. 1903–1934 рр., арк. 19, 19 зв.
 28. “Сокіл-Батько” // Вісти з Запорожа. Часопись руханкових і пожарних товариств. – Львів, 1911. – Серпень. – Ч. 60. – С. 3–4.
 29. Гуйванюк М. Січовий рух у Галичині й Буковині... – С. 219–220.
 30. “Сокіл-Батько” // Вісти з Запорожа. Часопись руханкових і пожарних товариств. – Львів, 1911. – Серпень. – Ч. 60. – С. 4; Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі... – С. 104.
 31. Округи і області. Стан дня 15 жовтня 1912 // Вісти з Запорожа. Часопись руханкових і пожарних товариств. – Львів, 1912. – 31 жовтня. – Ч. 72–74. – С. 15–16.
 32. Робота для краю. Організаційна Секція // Вісти з Запорожа. Часопись руханкових і пожарних товариств. – Львів, 1914. – 14 марта. – Ч. 91. – С. 6.
 33. Гайдучок С. З нагоди одного ювілею / С. Гайдучок // Сокільські Вісти. Орган українського сокільства. – Львів, 1930. – Травень – червень. – Ч. 5–6. – С. 3–5. – С. 3.
 34. Гуйванюк М. Січовий рух у Галичині й Буковині... – С. 172–173.
 35. ЦДІАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 375, арк. 6, 6 зв.
 36. Там само, арк. 16, 16 зв.
 37. Там само, арк. 37.
 38. Там само, арк. 39.
 39. До Всіх Соколів і Січий // Сокільські Вісти. Орган українського сокільства. – Львів, 1909. – 12 серпня. – Число 1. Додаток до газети “Народне Слово”.
 40. Гарзд! // Вісти з Запорожа. Додаток до часопису “Народне слово”. – Львів, 1910. – 6 січня. – Ч. 1. – С. 24.
 41. Українці // Вісти з Запорожа. Часопись руханкових і пожарних товариств. – Львів, 1911. – 30 січня. – Ч. 53. – С. 1.
 42. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі... – С. 105.
 43. “Сокіл-Батько” // Вісти з Запорожа. Часопись руханкових і пожарних товариств. – Львів, 1911. – Серпень. – Ч. 60. – С. 4.
 44. Цегельський Л. З Австрійської України / Лонгин Цегельський // Літературно-науковий вісник. – Львів ; К., 1910. – Т. 51. – С. 179.
 45. Гуйванюк М. Січовий рух у Галичині й Буковині... – С. 174.
 46. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі... – С. 110.
 47. Огляд // Вісти з Запорожа. Додаток до часопису “Народне слово”. – Львів, 1910. – 17 лютого. – Ч. 7. – С. 11.
 48. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі... – С. 216.
 49. Гуйванюк М. Січовий рух у Галичині й Буковині... – С. 174–175.
 50. ЦДІАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 302 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філій товариства у місцевостях на букви “Дж – Ди”, арк. 3.
 51. Там само, спр. 333 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філій товариства у місцевості с. Залуччя, арк. 9.
 52. Там само, спр. 207 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філій товариства у місцевостях на букву “Б”, арк. 39.
 53. Там само, спр. 721 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про заснування і діяльність філіалів товариства у місцевості на букви “Тлу – Тор”. 1903–1938 рр., арк. 47, 48.

54. Федів І. Від 1894 до 1934 року... – С. 11; Гайдучок С. Деякі цифри про сокільську організацію за 35 літ / С. Гайдучок // Соkільські Вісти. – 1929. – Ч. 9. – Вересень. – С. 7–11. – С. 8–9.
55. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі... – С. 133.
56. Там само. – С. 134.
57. Стан української соkільської організації по кінець березня 1928 // Соkільські Вісти. Орган українського соkільства. – 1928. – Квітень. – Ч. 4. – С. 1–3. – С. 2.
58. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі... – С. 136.
59. Гайдучок С. Деякі цифри про соkільську організацію // “Соkіл-Батько”. Спортивно-руханкове... – С. 88; Стан української соkільської організації по кінець березня 1928 // Соkільські Вісти. Орган українського соkільства. – 1928. – Квітень. – Ч. 4. – С. 1–3. – С. 2.
60. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі... – С. 137.
61. Там само. – С. 138.
62. Зі соkільського життя. Коломия // Соkільські Вісти. Орган українського соkільства. – 1935. – Листопад. – Ч. 11. – С. 5.
63. Зі соkільського життя. Лещатарські змагання. Коломия // Соkільські Вісти. Орган українського соkільства. – 1936. – Квітень. – Ч. 11. – С. 10.
64. Зі соkільського життя. Плавацькі змагання. Коломия // Соkільські Вісти. Орган українського соkільства. – 1937. – Серпень. – Ч. 8. – С. 8.
65. Зі соkільського життя. Діяльність гнізда. Печеніжин // Соkільські Вісти. Орган українського соkільства. – 1936. – Травень. – Ч. 5. – С. 5.
66. ЦДІАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 636 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про заснування і діяльність філіалів товариства у місцевості м. Снятин. 1909–1938 рр., арк. 4, 4 зв.
67. Зі соkільського життя. Легко-атлетичні змагання. Снятин // Соkільські Вісти. Орган українського соkільства. – 1937. – Серпень. – Ч. 8. – С. 7; Зі соkільського життя. Біги навпростець. Снятин // Соkільські Вісти. Орган українського соkільства. – 1937. – Листопад. – Ч. 11. – С. 5.
68. Зі соkільського життя. Плавацькі змагання. Снятин // Соkільські Вісти. Орган українського соkільства. – 1937. – Серпень. – Ч. 8. – С. 8.
69. ЦДІАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 636, арк. 16.
70. Зі соkільського життя. Снятин // Соkільські Вісти. Орган українського соkільства. – 1935. – Грудень. – Ч. 12. – С. 4; Зі соkільського життя. Окружні першенства у відбиванці. Снятин // Соkільські Вісти. Орган українського соkільства. – 1938. – Серпень. – Ч. 8. – С. 5.
71. Зі соkільського життя. Снятин // Соkільські Вісти. Орган українського соkільства. – 1935. – Грудень. – Ч. 12. – С. 4; ЦДІАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 636, арк. 16, 34.
72. ЦДІАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 636, арк. 34, 35.
73. Зі соkільського життя. Снятин // Соkільські Вісти. Орган українського соkільства. – 1938. – Травень. – Ч. 5. – С. 6.
74. ЦДІАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 636, арк. 36.
75. Зі соkільського життя. Заболотів // Соkільські Вісти. Орган українського соkільства. – 1935. – Квітень. – Ч. 4. – С. 9; ЦДІАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 320 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про заснування і діяльність філіалів товариства у місцевості Заболотів – Демиче. 1928–1938 рр., арк. 12–15, 19, 19 зв.
76. ЦДІАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 708 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про заснування і діяльність філіалів товариства у місцевості с. Тулукив. 1930–1938 рр., арк. 3.
77. Там само, арк. 3, 12, 20.
78. Зі соkільського життя. Тулукив // Соkільські Вісти. Орган українського соkільства. – 1935. – Жовтень. – Ч. 10. – С. 5.

Історія

79. ЦДІАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 708, арк. 53.
80. Там само, спр. 522 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про заснування і діяльність філіалів товариства у місцевості м. Отинія. 1927–1938 рр., 74 арк.
81. Там само, спр. 696, арк. 38–59.
82. Зі сокільського життя. Антонівка // Сокільські Вісти. Орган українського сокільства. – 1935. – Жовтень. – Ч. 10. – С. 4.
83. ЦДІАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 540 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про заснування і діяльність філіалів товариства у місцевості Петрів. 1933–1935 рр., 25 арк.
84. Зі сокільського життя. Проба найкращого сокола-руховика. Стриганці, пов. Товмач // Сокільські Вісти. Орган українського сокільства. – 1936. – Травень. – Ч. 5. – С. 5.
85. Там само.
86. ЦДІАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 389 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філіалу у місцевості Косів. 1931–1938 рр., 110 арк.; спр. 404 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філіалу у місцевості Кути, пов. Косів. 1928–1938 рр., 54 арк.
87. Там само, спр. 509 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філіалу в місцевості Рунгури. 1932–1934 рр., 68 арк.; спр. 649 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філіалу в місцевості Стопчатів. 1932–1937 рр., 29 арк.
88. Там само, спр. 301 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філіалу в місцевості на букви Дан–Дер. 1904–1936 рр., арк. 29–36; спр. 316 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філіалу в місцевості на букви Жаб–Жер. 1910–1932 рр., арк. 1–5; спр. 573 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філіалу в місцевості на букви Підя–Піт. 1903–1929 рр., арк. 43–44; спр. 579 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філіалу в місцевості на букви Пос–Поч. 1909–1937 рр., арк. 11–13; спр. 776 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філіалу в місцевості на букви Ша–Шиш. 1904–1936 рр., арк. 53–56; спр. 789 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філіалу в місцевості на букви Яб–Яз. 1906–1932 рр., арк. 3–12; спр. 790 Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність філіалу в місцевості на букви Яр–Яз. 1902–1937 рр., арк. 63–66.
89. Лещатарські змагання в Косові // Сокільські Вісти. Орган українського сокільства. – 1935. – Березень. – Ч. 3. – С. 5.
90. Зі сокільського життя. Кути к. Косова // Сокільські Вісти. Орган українського сокільства. – 1938. – Жовтень. – Ч. 10. – С. 8–9.
91. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі... – С. 138.
92. ЦДІАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 696, арк. 56, 56 зв.
93. Сокільські Свята в краю // Сокільські Вісти. Орган українського сокільства. – 1932. – Листопад–грудень. – Ч. 6. – С. 2–3.
94. Зі сокільського життя. Станіславів // Сокільські Вісти. Орган українського сокільства. – 1935. – Серпень. – Ч. 8. – С. 4.
95. Сокільські Краєві Змагання у легкій атлетиці // Сокільські Вісти. Орган українського сокільства. – 1937. – Жовтень. – Ч. 10. – С. 3.
96. ЦДІАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 36, арк. 3; Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі... – С. 156.
97. Суперництво 1937. (Стан точкування з дня 20. IV. 1937) // Сокільські Вісти. Орган українського сокільства. – 1937. – Травень. – Ч. 5. – С. 2; Суперництво 1938. (Стан точкування з дня 30. червня. 1938.) // Сокільські Вісти. Орган українського сокільства. – 1938. – Липень. – Ч. 7. – С. 5.
98. ЦДІАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 696, арк. 48–51.
99. Там само, спр. 36, арк. 1, 3, 4.

100. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі... – С. 160.
101. ЦДІАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 320, арк. 19, 19 зв.
102. Там само, арк. 21, 21 зв.
103. Там само, спр. 708, арк. 42, 42 зв., 43, 43 зв.
104. Там само, спр. 636, арк. 34.
105. Там само, спр. 696, арк. 57, 58.
106. Зі сокільського життя. Петрів // Сокільські Вісти. Орган українського сокільства. – 1935. – Серпень. – Ч. 8. – С. 5; ЦДІАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 522, арк. 23–25.
107. Зі сокільського життя. Коломия // Сокільські Вісти. Орган українського сокільства. – 1938. – Жовтень. – Ч. 10. – С. 8.
108. ЦДІАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 636, арк. 34.
109. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі... – С. 174–175.
110. ЦДІАЛ України, ф. 312, оп. 1, спр. 708, арк. 20, 39.
111. Там само, спр. 320, арк. 47, 47 зв.
112. Там само, спр. 708, арк. 35.

Андрей Королько

(г. Ивано-Франковск, Украина)

Деятельность украинской организации “Сокол” на Покутье и Галицкой Гуцульщине: сравнительный аспект (конец XIX – первая треть XX вв.)

В статье анализируются предпосылки зарождения сокольского движения; раскрыта общая структура деятельности “Сокола-Батька”, обращено внимание на его атрибутику; прослежено процесс создания сокольских организаций на Покутье и Галицкой Гуцульщине, их практическая деятельность; проанализированы непростые отношения “Сокола” с другой пожарно-гимнастической организацией “Сеч”; схарактеризовано состояние развития обществ исследованных территорий Восточной Галичины в межвоенный период; излагаются особенности преследования польской властью очагов молодежного спортивно-гимнастического общества. Автор утверждает, что “Соколы” стали основой для формирования украинского сечевого стрелецтва, УГА, ОУН и УПА; члены этого общества приняли участие в национально-освободительной борьбе украинского народа 1918–1923 гг., в конце 1930-х – середине 1950-х гг.

Ключевые слова: Покутье, Галицкая Гуцульщина, “Сокол”, “Сокол-Батько”, сокольское движение, “Сеч”, пожарно-гимнастические организации, польская власть.

Andriy Korolko

(Ivano-Frankivsk, Ukraine)

The activity of the Ukrainian society “Sokil” in Pokuttya and Galician Hutsul land: comparative aspect (the late 19th – the first third of the 20th century)

The preconditions of the formation of the Sokil societies are analyzed in the article; the general structure of the activity of the main centre “Sokil-Batko” (“Sokil-Father”) is characterized; the attention is paid to its attributes; the process of the Sokil societies’ formation and their practical activity in Pokuttya and Galician Gutsul land are traced; not simple relations between “Sokil” and the other fire-gymnastics organization “Sich” are analyzed; the state of the societies’ development on the studied territories in the Eastern Galicia during the period between the World wars is characterized; the peculiarities of the persecution of the youth sports-gymnastics society centers by the Polish authority are highlighted. The author states that “Sokoly” (the members of Sokil society) became the bases of the formation of the Sich Riflemen the Ukrainian Galician Army, the Organization of Ukrainian Nationalists and the Ukrainian Insurgent Army; the members of this society took part in the national liberation movement of the Ukrainian nation in 1918–1923, from the late 1930s to the middle 1950s.

Key words: Pokuttya, Galician Gutsul land, “Sokil”, “Sokil-Batko” (“Sokil-Father”), Sokil movement, “Sich”, fire-gymnastics organizations, Polish authority.